

Manfred Lütz

Fake news ontmaskerd
De verborgen geschiedenis
van het christendom

Met medewerking van prof. dr. Arnold Angenendt

2020

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Inleiding – “Daar geloof ik niets van!”	17
I. Weg met de godsdienst – Jodendom, christendom en islam: is het monotheïsme een gevaar voor de mensheid?	23
1. Waarheid en macht – Een mooie theorie wordt om zeep gebracht door een lelijk feit	23
2. Weg met de adel – Hoe werd de wereldgemeenschap uitgevonden?	27
3. Theorie en praktijk – Waarom is het logisch dat de islam de meest verdraagzame godsdienst is?	33
II. De eerste duizend jaar – Een godsdienst van liefde moet omgaan met macht	39
1. Waar moet je met het onkruid heen? – Een gelijkenis verandert de godsdienstgeschiedenis	40
2. Spanningen – Christelijke geweldloosheid en de macht van de staat	47
3. Hoe breng je barbaren cultuur bij? – Het christendom en de Germanen	54
4. Karel de Grote – De ‘Saksenslachter’ als voorbeeld voor Europa	61
5. Het wordt spannend – Pausin Johanna en het einde van de wereld	67
III. De Middeleeuwen en de kruistochten – Hoe een nieuwe mens werd uitgevonden en een misgeboorte aan zijn einde kwam	73
1. Mannen zonder vrouwen worden vruchtbaar, vrouwen zonder mannen doen uitvindingen – Het ontstaan van Europa	73
2. Een sluwe vos en een aarzelende herder – Er broeit iets	76

3. Het loopt uit de hand: een Jodenmoord en een bloedbad – Was dat nu echt wat God wilde?	81
4. We maken de balans op – Wat heeft de Europese Commissie te maken met de kruistochten en waarom moeten we van de Turken houden?	90
IV. De ene zondeval na de andere – Kettervervolgingen in de Middeleeuwen met de Borgia's als nagerecht	99
1. De druk neemt toe – Een koning laat mensen verbranden	100
2. Een noodlottige hervorming van het rechtstelsel – Feiten en fictie over de middeleeuwse inquisitie	110
3. <i>De Naam van de Roos</i> : wat zeggen de feiten? – Het hart en het verstand winnen het pleit	117
4. Paus Alexander VI Borgia en de TV – Hoe won Duitsland van Spanje?	124
V. De Nieuwe Tijd – Oude problemen, nieuwe oplossingen	135
1. De wereld is een schouwtoneel – Maarten Luther en de aflaat	135
2. Is de werkelijkheid werkelijkheid? – De Zwarte Legende en de waarheid over de Spaanse inquisitie (1484 – 1834)	138
3. Giordano Bruno en Galileo Galilei – De inquisitie in Rome (1542 – 1816) en de slachtoffers daarvan	144
4. Katholieken en protestanten bieden tegen elkaar op – Ten goede en ten kwade	153
VI. De grootste gerechtelijke dwaling ooit – Verbluffende feiten over de heksenvervolgingen	159
1. Indianenverhalen – De heksenvervolging in de theologie, het nationaalsocialisme en het feminisme	159
2. Het geloof in heksen tijdens de Middeleeuwen – “Waanideeën”, zegt Regino von Prüm	163
3. Het geloof in heksen na de Middeleeuwen – De dood is een goeroe uit Duitsland	166
4. Het einde – Een geschokte inquisiteur, een moedige jezuïet en de president van het Duitse Constitutionele Hof	172

VII. Kletspraat over de missie onder de indianen – Wat weten we ervan en wat horen we ervan te weten?	177
1. Missie en geweld – Het probleem van de mensenoffers	177
2. Ideeën die ertoe doen – Het natuurrecht, de mensenrechten en het volkerenrecht	180
3. Protestantse zending en katholieke missie – Een klein onderscheid met grote gevolgen	182
4. Het grote zwijgen – De vergeten verdedigers van de indianen	185
VIII. De Verlichting – Waar komen de mensenrechten in werkelijkheid vandaan en wie heeft de slaven bevrijd?	189
1. De opkomst van Europa – Godsdienstig geruzie en de Verlichting	189
2. Gods evenbeeld – De ‘genealogie van de mensenrechten’	195
3. Het drama van de mensenrechten – De afschaffing van de slavernij	197
<i>a) Verlichting zonder verlichting – Platte neuzen en mensenrechten</i>	198
<i>b) De christenen en de slaven – De lakmoesproef voor de godsdienst van de verlossing</i>	200
<i>c) Een dieptepunt – De trans-Atlantische slavenhandel</i>	205
4. De schaduwzijde van de Verlichting – De slachtoffers van de Franse Revolutie	207
IX. Na het bloedbad – De kerk in de 19de eeuw	211
1. De opmaat – Pausen zijn ook maar mensen	211
2. Katholieken doen niet wat de paus zegt – Katholieke revoluties	214
3. De onfeilbaarheid van de paus – Een liberaal dogma?	217
4. Waarom Karl Marx gelijk had – En de christenen hem volgden	221
X. De 20ste eeuw – Christenen en nationaalsocialisme, erfzonde en euthanasie, de kerk en de Joden	225
1. Democratie – Christenen gaan nieuwe wegen	226
2. Dictatuur – De christenen en het verzet	229
3. Euthanasie – Waarom haatten de nazi’s de erfzonde?	234

4. Op weg naar de Holocaust – Hoe christenen en Joden 2000 jaar lang naast elkaar leefden zonder te integreren	239
a) <i>Hoe het begon – Van broedertwist tot bescherming van de Joden</i>	240
b) <i>Het Joodse tranendal – De Jodenvervolgingen in de Middeleeuwen</i>	245
c) <i>Moordlustige ideeën – Het racistische antisemitisme en de gevolgen daarvan</i>	252
d) <i>De Plaatsvervanger – De discussie rond paus Pius XII</i>	256
e) <i>Een broedertwist beëindigd – Schuldbekekenissen en inzichten</i>	262
5. Na de catastrofe – Nieuwe impulsen en de “tweede pauselijke revolutie”	265

XI. Schandalen aan de lopende band – Wat je altijd al hebt willen weten over het christendom en nooit hebt durven vragen 269

1. Vrouwenemancipatie en vrouwelijke priesters – Hoe gingen de christenen om met 50 procent van de mensheid?	269
2. Kerk, celibaat en seks – Een groot misverstand	280
3. Christendom en kindermisbruik – “Je wordt eerder zwanger van zoenen dan pedofiel door het celibaat”	292

XII. De 21ste eeuw – De crisis van het christendom en het vluchtelingenprobleem 303

1. Anderen de schuld geven – Weerstanden en redelijkheid	303
2. Problemen op de koop toenemen – Offers brengen voor slachtoffers	305
3. Tot besluit – Kracht in zwakte	310

Voorwoord

Er is geen godsdienst in de westerse wereld die zo weinig bekend is als het christendom. Niet dat er te weinig informatie over beschikbaar zou zijn, integendeel: eerder teveel. Die informatie heeft echter meestal een merkwaardige eigenschap: er klopt helemaal niets van. Op zich is dat niet zo erg, want met onjuiste overtuigingen valt prima te leven. Lange tijd dacht men dat er door de slagaders lucht stroomde, gedurende nog langere tijd nam men aan dat er draken bestonden, en men heeft zelfs gedacht dat de aarde een platte schijf is. Al die misvattingen hebben de mensen er niet van weerhouden een zinvol leven te leiden. *Fake news* kan nog leuk zijn ook, want wie wil de wereld nu van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat zo zien als ze is? Bovendien is het voor je persoonlijke functioneren van belang dat je in staat bent om zaken te verdringen, want anders is het leven onleefbaar. Immers, als je maar blijft rondlopen met alle schaduwzijden van de eigen biografie, dan tors je een zware last op je rug.

Maar bij de onjuiste informatie over het christendom gaat het niet om zomaar een paar kleine foutjes, een amateuristische en verkeerde voorstelling van zaken of wat onschuldig gesjoemel. Deze onjuiste informatie heeft het christendom in de kern aangetast en volkomen in diskrediet gebracht. Weliswaar is er in de publieke opinie veel waardering voor paus Franciscus en Moeder Teresa is een heldin, maar zij worden niet gewaardeerd vanwege het feit dat ze christen zijn, maar in weerwil hiervan. Men neemt het hun niet kwalijk, zogezegd. Er is ook respect voor de inzet van christelijke organisaties op het gebied van de liefdadigheid, en zelfs voor datgene wat men graag 'christelijke waarden' noemt – wat dat ook moge betekenen. Als het echter gaat om het christelijke geloof, de geschiedenis van de christelijke kerken en het christendom zelf, dan zien we dat dit alles in het beste geval wordt gezien als een pijnlijke zaak. Als er intellectuele discussies worden gevoerd, ziet men een christelijke geloofsovertuiging gewoonlijk als iets dat geen onderwerp van die discussie kan zijn – al zegt men

dat niet openlijk. De term 'fundamentalisme' is niet meer alleen gangbaar voor fanatieke gelovigen maar wordt intussen ook toegepast op elke godsdienstige – dus ook elke christelijke – geloofsovertuiging waarin godsdienst niet alleen wetenschappelijk wordt beschreven maar ook voor waar wordt gehouden. Dit betekent het einde van het authentieke christendom als cultuurscheppende factor.

Nu kun je daartegen inbrengen dat de christelijke kerken nog altijd kunnen bogen op belangrijke organisaties die althans in Duitsland over enorme financiële reserves beschikken. Toch valt niet te ontkennen dat de afbouw van de ooit zo grote volkskerken veel energie kost en dat nieuwe ontwikkelingen meestal in de marge van het geïnstitutionaliseerde christendom plaatsvinden. Verder is de christelijke zending het meest succesvol op plaatsen waar mensen rechtstreeks spiritueel worden aangesproken en de beleving hebben dat er een gemeenschap is van overtuigde volgelingen. Dit stelt hen in staat hun persoonlijke leven te vernieuwen. Het christendom als zodanig echter is met zijn geschiedenis, zijn organisaties en zijn vertegenwoordigers in onze streken – hoe paradoxaal dit ook moge klinken – eerder een sta-in-de-weg voor de christelijke zending dan een pre.

De reden hiervoor is dat het christendom een dodelijke klap heeft gekregen. Iedereen is er zo langzamerhand vast van overtuigd: de geschiedenis van het christendom bestaat uit één grote reeks van schandalen, en deze overtuiging heeft het christelijke geloof tot op het bot beschadigd. Immers, een religie waarin men gelooft dat God mens is geworden en dus zijn intrede heeft gedaan in de geschiedenis, levert zich automatisch met huid en haar uit aan de kritische beoordeling door diezelfde geschiedenis – en het oordeel over het christendom is vernietigend. 'De vloek van het christendom' – zo heette een opzienbarend artikel dat de bekende filosoof Herbert Schnädelbach in 2000 in *Die Zeit* publiceerde. Dit artikel culmineerde in de stelling dat het christendom de mensheid nog het meest van dienst kon zijn door zichzelf op te heffen! De redenen die deze filosoof gaf voor dat doodvonnis waren niet zozeer filosofisch of theologisch van aard. Schnädelbach uitte geen twijfels over de Drie-eenheid of over het idee dat God een mens was geworden. Nee, zijn stellingname was vrijwel uit-

sluitend gebaseerd op de geschiedenis. Hierbij beriep hij zich niet op specifiek geschiedkundig onderzoek, want hij kon al rekenen op een brede maatschappelijke consensus dat de geschiedenis van het christendom één grote schande is. Wat deze zeer goed onderlegde filosoof te zeggen had over de schandelijke kruistochten, de brute inquisitie en het verwoestende antisemitisme werd door hem in alle onschuld gepresenteerd als feiten waarover geen discussie mogelijk is. Wat hij zei, was voor hem net zo vanzelfsprekend als dat de maan om de aarde draait en dat de Mount Everest de hoogste berg op onze planeet is. Voor deze beweringen hoef je toch ook geen bewijs meer te leveren? Daarom was dit artikel ook niet meer dan een bevestiging in felle bewoordingen van een mening die vóór het verschijnen van zijn artikel ook al door alle mensen werd aangehangen. Dit artikel, dat tien jaar na de ineenstorting van het communisme is geschreven, was dus in feite een geëngageerde overlijdensadvertentie van het christendom.

Vervolgens zou je kunnen zeggen: “Nou ja, dat is dan einde oefening.” Weliswaar zijn er net als in de tijd van het communisme een paar mensen die de signalen niet willen horen en in hun bedrijfsblindheid nostalgisch en onbekommerd doorgaan alsof er niets is gebeurd, maar eigenlijk draait het verhaal van Schnädelbach om de vraag wat de christelijke godsdienst nu eigenlijk nog voorstelt. Als Schnädelbach gelijk heeft, is het christendom tweeduizend jaar na het begin ervan daadwerkelijk aan zijn einde gekomen.

Maar heeft hij wel gelijk? Na de publicatie van dit artikel gebeurde er iets spectaculairs, iets wat niemand had verwacht: een historicus van internationale naam en faam nam de handschoen op en ging aan de hand van de huidige stand van het wetenschappelijke onderzoek zeer gedetailleerd in op Schnädelbachs verwijten aan het christendom. Wat klopte er nu eigenlijk van? Deze historicus heet Arnold Angenendt, en hij publiceerde in 2007 een dikke pil onder de titel *Toleranz und Gewalt – Das Christentum zwischen Bibel und Schwert* (Verdraagzaamheid en macht – Het christendom tussen Bijbel en zwaard). Sindsdien geldt dit boek als een standaardwerk voor iedereen die een kritische blik wil werpen op het christendom en de kerk. Met zijn diepgaande wetenschappelijke benadering deed Angenendt iets

wat slechts aan weinig mensen gegeven is: hij was overtuigend doordat hij in alle nuchterheid helderheid verschafte, en kreeg Herbert Schnädelbach zover dat deze zichzelf corrigeerde en Arnold Angenendt bedankte voor het feit dat hij “heeft gewezen op enkele optische vertekeningen in mijn blik op het verleden”. Er was gebleken dat bepaalde gangbare opvattingen over de geschiedenis van het christendom domweg niet bestand zijn tegen serieus wetenschappelijk onderzoek.

Dat wil helaas nog niet zeggen dat deze verbazingwekkende resultaten in het bewustzijn van het algemene publiek zouden zijn doorgedrongen. Een wetenschappelijke verhandeling van 800 bladzijden met meer dan 3000 voetnoten wordt immers alleen gelezen door iemand die zich om welke reden dan ook bijzonder verbonden voelt met het christendom – al was het maar omdat hij er haat tegen koestert. Daarom drong de vraag zich op of het niet de moeite waard zou zijn om de meest doorslaggevende resultaten van de studie van Angenendt toegankelijk te maken voor het algemene publiek, door er een versie van te maken die wat beter leesbaar is. Immers, als het een hoogopgeleid persoon als Herbert Schnädelbach kan overkomen dat hij bepaalde onjuiste algemene opvattingen over het christendom voor de absolute waarheid houdt, dan kan dat de meeste mensen gebeuren. Er is dus behoefte aan eenvoudige voorlichting van de beste kwaliteit. Dit beantwoordt ook nog aan een urgente noodzaak, want het wegvallen van het christendom als verbindende factor heeft de gehele samenleving in een ernstige crisis gestort. Van extreem links tot extreem rechts wordt dat zonder meer erkend. De linkse partijvoorzitter Gregor Gysi¹ zei in de Evangelische Akademie te Tutzing dat hij atheïst is maar dat hij bang is voor een maatschappij zonder God, omdat het dan afgelopen zou kunnen zijn met de solidariteit. Immers, zo zei hij, het socialisme is uiteindelijk niets anders dan geseculariseerd christendom. En bij de presentatie van mijn boek *Gott – Eine kleine Ge-*

¹ Gregor Gysi (geb. 1948) was de laatste partijvoorzitter van de communistische eenheidspartij van Oost-Duitsland. Na de val van het communisme werd hij een prominent politicus binnen de PDS (Partij voor Democratisch Socialisme). [Noot van de vertaler]

schichte des Größten (God, een kleine geschiedenis van de Grootste), zei hij eerlijk dat de linkse politiek nog tientallen jaren lang geen recht van spreken zal hebben als het gaat om de vraag naar normen en waarden in onze samenleving. De enige organisaties die daarvoor nog relevant zijn, zo zei hij, zijn de christelijke kerken. En als atheïsme wil zeggen dat men tegen de kerk is, dan was hij geen atheïst maar een heiden die nog niet tot geloof is gekomen. Het is echter opmerkelijk dat ook het rechtse Pegida² nadrukkelijk de loftrumpet steekt over het christelijke Avondland, ook al kennen ze het christendom zo slecht dat ze tijdens de Advent uit volle borst kerstliedjes zingen.

In werkelijkheid echter gaat het bij deze uitlatingen om lippen-dienst aan een lege huls. Het christendom heeft zichzelf zó duidelijk in diskrediet gebracht – en niet in een tijdsbestek van 70 jaar, zoals het communisme, maar tweeduizend jaar lang – dat ook diegenen die er lippen-dienst aan bewijzen nauwelijks kunnen aangeven wat ze nu eigenlijk van het christendom zouden willen behouden. Afgezien dan wellicht van een menslievende geesteshouding, maar die komen we zonder meer ook bij redelijk denkende atheïsten tegen. Helderheid scheppen over het christendom is daarom een doelstelling waarvoor iedereen – dus ook de redelijk denkende atheïst – warm zou moeten lopen die zich verantwoordelijk voelt voor de samenleving.

Daarom deed Jürgen Habermas, Duitslands bekendste filosoof, die zichzelf heeft betiteld als “godsdienstig onmuzikaal”, in dramatische bewoordingen een oproep om op zijn minst “reddende vertalingen” te maken van de joods-christelijke visie dat de mens het evenbeeld is van God. Alleen op die manier, zo denkt Habermas, kan ook naar de toekomst toe worden gegarandeerd dat men de menselijke waardigheid – die essentieel is voor onze maatschappelijke ordening – als norm zal blijven erkennen. Ook hoopt hij dat er christenen zullen zijn die zich in maatschappelijke discussies openlijk uitspreken als

² De naam ‘Pegida’ is de afkorting van: Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes (Patriottische Europeanen tegen de Islamisering van Europa). Deze politieke beweging is opgericht in 2014. [Noot van de vertaler]

religieuze burgers. Echter, met deze vrome wens van een agnosticus worden die christenen aangesproken die de neiging hebben om hun geloof als een privézaak te zien, zodat ze er in het openbaar hun mond over houden. En dat doen ze met name omdat ze zich schamen voor de geschiedenis van het christendom.

Deze schaamte komt ook voort uit de manier waarop de christenen zelf met hun scandaleuze geschiedenis zijn omgegaan. Ze hebben daarbij twee strategieën gehanteerd die geen van beide echt overtuigend zijn. Sommigen hebben hun best gedaan om het christendom te verdedigen en de geschiedenis ervan schoon te wassen door elke tekortkoming van de kerk koste wat kost te ontkennen. En dat terwijl Jezus aan zijn kerk nou niet direct een tweeduizend jaar durende ononderbroken reeks biografieën van enkel christelijke heiligen in het vooruitzicht had gesteld! Diegenen die hij persoonlijk als roeping had meegegeven om de steunpilaren van de kerk te zijn, de apostelen dus, hadden allemaal zo hun ondeugden, dus waarom zou het daarna beter worden? Andere christenen bewandelden juist de tegenovergestelde weg: ze ontkenden de zwakheden niet die zich in de geschiedenis van het christendom hebben gemanifesteerd, verre van dat: het kwam hun juist prima uit om een flitsend beeld te kunnen schetsen van hun eigentijdse en moderne christendom. Dat stak gunstig af tegen het duistere verleden dat tjokvol zat met schandalen. Met grote gebaren zeiden ze: tweeduizend jaar lang is het mis gegaan met het christendom, en toen kwam ik, of professor X of Y, of het Tweede Vaticaans Concilie, of wat dan ook. Dat is allemaal behoorlijk naïef. Iedere snuggere atheïst kan hierop maar één antwoord geven: "Laten we dan eerst eens afwachten of het de komende tweeduizend jaar ook echt beter gaat, en dan zien we wel weer verder." Deze twee manieren om met de eigen geschiedenis om te gaan hebben de vertekening van de geschiedenis van het christendom alleen maar in de hand gewerkt. In beide visies was de geschiedenis alleen maar een verzameling feiten die dienden om de eigen vooroordelen te rechtvaardigen – en die zouden door serieus wetenschappelijk onderzoek best wel eens ondergraven kunnen worden.

Hoe anders was de weg die Arnold Angenendt heeft bewandeld! Nooit heeft hij de kerk schoongewassen, maar hij accepteerde ook geen verhalen over schandalen alleen omdat ze zo griezelig klonken of omdat ze steeds weer werden herhaald. Deze internationaal vermaarde wetenschapper gebruikte zijn verstand en zijn wetenschappelijke expertise, en ging de feiten in alle nuchterheid na. Het resultaat mag er zijn. Zijn jarenlange arbeid vormt dan ook de basis voor dit boek.

Ook in dit boek kan het doel alleen zijn om de schandalige geschiedenis van het christendom zonder vooroordelen te lijf te gaan met het messcherpe oordeel van de wetenschap. Aan het eind van de rit kan het zijn dat er echte schandalen overblijven, en zelfs als zou blijken dat de historische feiten een heel ander beeld oproepen, dan nog zou het feit op zich dat er geen schandalen zouden voorkomen in de geschiedenis van het christendom natuurlijk nooit voldoende reden zijn om christen te worden. Er zijn overtuigingen die volledige onzin zijn en toch een uitgesproken heilzame werking hebben in de geschiedenis. Het gaat er in dit boek dus niet om dat er een geloof wordt aangehangen: centraal staat de geschiedenis, die ongelooflijk spannende werkelijke geschiedenis van de grootste godsdienst die de mensheid ooit heeft gekend. En niet in de laatste plaats gaat het, voor wie daarvoor open staat, om een opvoeding tot westers burgerschap en om voorlichting over Europa in de beste zin van het woord.

De tekst is weliswaar van mij, maar de geschiedkundige en wetenschappelijke inhoud van dit boek heb ik voor een groot deel te danken aan prof. dr. Arnold Angenendt en zijn medewerksters en medewerkers, die ervoor hebben gezorgd dat dit boek een nog actuelere stand van het wetenschappelijke onderzoek weergeeft dan *Toleranz und Gewalt*. In vergelijking met dat boek heeft dit werk een geheel nieuwe indeling, en er zijn enkele thema's toegevoegd om voor zover mogelijk alle doorslaggevende gebeurtenissen van de kerkgeschiedenis aan bod te laten komen. Om er zeker van te zijn dat alles klopt, heb ik de tekst laten nalezen door prof. dr. Heinz Schilling (nieuwe geschiedenis), prof. dr. Christoph Marksches (geschiedenis van de protestantse kerk), prof. dr. Hubertus Drobner (geschiedenis van de katholieke kerk), prof. dr. Karl-Josef Hummel (contemporaine geschiedenis)

en prof. dr. Bertram Stubenrauch (systematische theologie). Hen dank ik van ganser harte voor de moeite die zij zich hebben getroost. Zoals altijd heb ik de tekst ook laten controleren door mijn kapper om ervoor te zorgen dat de tekst toegankelijk en vlot leesbaar zou worden. Ik heb de geschiedenis van het christendom eerst en vooral benaderd als een verhaal dat *verteld* moet worden, want geschiedenis komt tot leven als ze echt wordt verteld. Dat is met name waar, nu het verhaal zo'n dramatisch einde heeft – een einde dat nog altijd zijn weerslag heeft op ons allemaal, of we dat nu willen of niet.

Zo kunnen we meebelevén hoe een kleine joodse sekte in het Romeinse Rijk uitgroeit tot een wereldgodsdienst en vervolgens van ditzelfde rijk een christelijk rijk maakt, en hoe het uiteindelijk zo ver kwam dat de Germanen die over dit rijk zegevierden zelf ook christenen werden. We krijgen te horen hoe het nu echt zit met de kruistochten, welke verbazingwekkende resultaten er uit het meest recente onderzoek naar voren zijn gekomen als het gaat om de inquisitie, de heksenvervolging en de missie onder de indianen, en wat wij aan de Verlichting hebben te danken – en wat niet. Trapte het christendom bij het propageren van de mensenrechten nu op de rem of op het gaspedaal – of op allebei? Hoe zit het met de emancipatie van de vrouw, de seksuele revolutie en vooral: wat is nu de werkelijke verhouding tussen het christendom en de holocaust?

Uiteindelijk is er een boek ontstaan dat niet alleen bestemd is voor christenen die niet bang zijn voor de waarheid maar ook voor alle niet-christenen. Beiden krijgen zicht op hun eigen wortels.

Bornheim, 1 januari 2018
Manfred Lütz

Inleiding

“Daar geloof ik niets van!”

Vroeger was alles beter! Zolang er geschiedenis bestaat, is dat de leus van de mensen die geloven in de theorie van het Gouden Tijdperk. Voor de Griekse dichter Hesiodus was de hele geschiedenis niets meer dan een zielige neerwaartse beweging, en er zijn altijd dichters en denkers geweest die er precies zo over dachten – tot op de dag van vandaag. Maar reeds in de Oudheid had je ook de andere partij, degenen voor wie de mensheid zich op een weg van voortdurende vooruitgang bevindt. Aan het einde van de geschiedenis wacht in die visie het geluk, een *ou-topos*, een utopie die met name vele moderne denkers heeft gefascineerd – niet in de laatste plaats communisten en socialisten. Neem bijvoorbeeld een simpele ziel als Erich Honecker³, die kort voor zijn verrassende aftocht nog met een glas sekt in de hand de bekende uitspraak deed: “Ook de os en de ezel kunnen de vooruitgang van het socialisme niet tegenhouden.” Het liep echter anders, en dat lag niet aan de os of de ezel.

Vanuit beide gezichtspunten doet het er niet toe hoe de geschiedenis eruit ziet, want als zodanig heeft ze voor de aanhangers ervan geen enkele waarde. Ze ontleent haar waarde volgens de ene visie enkel en alleen aan de kostbaarheden die nog sinds de oertijd bewaard zijn gebleven, en volgens de andere uitsluitend aan de gebeurtenissen die zullen leiden tot de heerlijke uiteindelijke climax. De geschiedenis als zodanig kunnen we dus vergeten – maar zo kun je niet leven.

³ Erich Honecker (1912 – 1994) was de laatste leider met dictatoriale macht die het communistische Oost-Duitsland heeft gekend. In oktober 1989 beweerde hij bij de viering van het 40-jarige bestaan van de DDR (het communistische Oost-Duitsland) dat er niets in zijn land loos was, maar diezelfde maand nog moest hij het veld ruimen en de maand daarna viel de Berlijnse Muur, wat het einde van de DDR inluidde. [Noot van de vertaler]

Mensen zonder geschiedenis lijden aan een ernstige stoornis, want ze weten niet wie zij zijn. En ook een samenleving die haar geschiedenis alleen maar minacht, wordt in gevaar gebracht door een ongezond stelletje nostalgici en utopisten die voortdurend op agressieve wijze wegdromen uit het hier-en-nu.

Dat geldt ook voor een tweeduizend jaar oud instituut als de kerk. Ook daar vallen er allerlei radicale gelovigen over elkaar heen die zijn gericht óf op het verleden óf op de vooruitgang. Voor hen is de kerkgeschiedenis nooit goed genoeg zoals ze is. Als men zich minder radicaal opstelt – ja, dan zijn beide gezichtspunten nodig en nuttig om de geschiedenis op juiste wijze te kunnen beoordelen. Natuurlijk moeten we in eerste instantie de gebeurtenissen uit het verleden begrijpen vanuit de tijd waarin ze plaats hebben gevonden, maar vervolgens is er dan wel degelijk een beoordeling vanuit het standpunt van vandaag aan de orde. Als we het huidige idee van de ‘mensenrechten’ niet beschouwen als een toevallig resultaat van een toevallige geschiedenis maar als iets dat voor alle tijden geldig is, dan moet het mogelijk zijn om gebeurtenissen uit het verleden aan de hand hiervan aan een waardeoordeel te onderwerpen. Voor dat waardeoordeel is het niet relevant in hoeverre die gebeurtenissen voldoen aan het beeld dat we heden ten dage van de mensenrechten hebben. Anderzijds moeten we met name de kerkgeschiedenis ook van de andere kant belichten, dat wil zeggen: door uit te gaan van de oorsprong van de kerk. Dan is de vraag aan de orde of bepaalde ontwikkelingen in de kerk haar al dan niet hebben vervreemd van het oorspronkelijke idee en de oorspronkelijke opdracht van diezelfde kerk, zoals deze door Jezus en zijn eerste volgelingen zijn bedoeld. We zullen de geschiedenis op beide manieren moeten belichten als de feiten ons eenmaal helder voor ogen staan.

Uiteraard kunnen we hierbij een heel basale vraag stellen: is een historische ontwikkeling van het christendom eigenlijk wel toegeestaan? Per slot van rekening is het de opvatting van het christendom dat God zich tweeduizend jaar geleden definitief heeft geopenbaard door de menswording van zijn Zoon Jezus Christus, en het Woord van God kun je zelf in de Bijbel nalezen. Is dan niet alles wat bisschoppen,

pausen of concilies in de tweeduizend jaar daarna aan teksten hebben opgeschreven volledig irrelevant, en geldt dat ook niet voor de daden die zij hebben gesteld? Erger nog: is er in die latere ontwikkelingen geen sprake van dwaling en geloofsafval? Dat is de reden dat vele sektes zonder pardon een terugkeer naar het oerchristendom hebben geëist – en daarbij vielen niet zelden dodelijke slachtoffers. De bekende kerkhistoricus Joseph Lortz heeft zich deze zelfde vraag gesteld, en hij zegt dat openbaring niet iets is wat tweeduizend jaar geleden op een bepaald moment heeft plaatsgevonden. Het binnenkomen van God in de geschiedenis – en dat is datgene waarin christenen geloven – ontvouwt zich juist geleidelijk aan in de kerkgeschiedenis, dus door de eeuwen heen. Zo is het voor een christen bepaald geen bijkomstigheid of toeval dat het joodse geloof in de Messias zoals het door christenen werd aangehangen, driehonderd jaar na de stichting van het christendom ingang vond in de Grieks-Romeinse denkwereld. In deze geschiedkundige ontwikkeling ziet de christen een gebeurtenis die een levende openbaring inhoudt. Dat wil ook zeggen dat de eerste concilies met hun definities van de goddelijke Drie-eenheid een uitdrukking zijn van Gods openbaring. Ook andere ontwikkelingen in de geschiedenis kunnen, vanuit dit gezichtspunt bezien, in de ogen van een christen het karakter krijgen van een openbaring. De herontdekking van de filosofie van Aristoteles in de Middeleeuwen, de ontwikkeling van het individu aan het begin van de Nieuwe Tijd, de Verlichting, de ontdekkingen van de moderne natuurwetenschap ... dit alles kan voor een christen dienen om de bedoeling van de oorspronkelijke openbaring te verduidelijken. Daarom is openbaring volgens Joseph Lortz geen dode letter maar een levende openbaring in een levende geschiedenis. Daarom is de geschiedenis voor christenen dan ook maatgevend.

Van de buitenkant bekeken is er nog iets heel anders aan de orde, en wel een probleem dat specifiek hoort bij het christendom en de kerk: *fake news!* Wie trouw het nieuws volgt, ziet wat voor onzin de ene partij over de andere verkoopt in verkiezingstijd, en hoe een campagne pas een campagne mag heten als het standpunt van de tegenstander stelselmatig wordt verdraaid. Laten we ons dan eens bedenken dat

het in de kerk ongeveer tweeduizend lang verkiezingstijd is geweest! Hoeveel onzin is er niet vijfhonderd jaar lang in de wereld geslingerd door katholieken over protestanten en omgekeerd? Tel daarbij het ongelofelijke ideologische afval dat de rechtse en linkse dictaturen van de 20ste eeuw over het christendom hebben uitgestort, omdat deze godsdienst tegenover hun almacht een Almachtige plaatste die helemaal niet in hun systeem van mensenverachting paste. Voor de nazi's was het christendom een 'verjoodste' godsdienst, voor de communisten niet meer dan een verderfelijke drug, 'opium voor het volk'. De meest simplistische argumenten en allerlei demagogische lastercampagnes moesten ertoe dienen om het christendom af te schilderen als belachelijk, ouderwets en onwetenschappelijk, waarbij 'wetenschap' datgene was wat bijvoorbeeld Erich en Margot Honecker⁴ zich daarbij voorstelden. En dus voerden beide machtssystemen oorlog tegen het christendom, met als doel om het uit te roeien. En het succes mag er zijn! Ondanks het feit dat belijdende christenen hun stempel hebben gedrukt op het verzet tegen Hitler en dat de geweldloze revolutie van 1989 uitging van christelijke kerken, hebben deze holle ideologieën ons één ding nagelaten: een overheidsatheïsme dat in de hoofden van de mensen is blijven hangen – samen met de bijbehorende absurde lasterpraat over het christendom. Geen wonder dus dat het imago van de katholieke kerk – meer dan dat van welke andere instelling dan ook – kant nog wal raakt. En met reden, want de geschiedenis van dit instituut beperkt zich niet tot de laatste vijfhonderd jaar, zoals die van de protestanten. De katholieke kerk ziet zichzelf immers als de erfgename van de gehele traditie van tweeduizend jaar christendom. En dus zitten we met een verzameling onveranderlijke overtuigingen, echte clichés dus, over de geschiedenis van het christendom. Deze clichés worden de mensen in feite met de paplepel ingegoten. "Daar geloof ik niets van", zei een scholier toen Arnold Angenendt vraagtekens zetten achter een aantal van deze vastgeroeste opvattingen. En

⁴ Margot Honecker (geboren Feist, 1927 – 2016) was de derde vrouw van de Oost-Duitse partijleider Erich Honecker en was van 1963 tot Honeckers val in 1989 Minister van Volksopvoeding. [Noot van de vertaler]

het kan zijn, beste lezeressen en lezers, dat het u in eerste instantie ook zo vergaat. Daarom zult u alleen iets aan dit boek hebben als u niet alleen maar afgaat op wat u gelooft maar werkelijk wilt weten hoe het zit – dus als u eventuele vooroordelen blootstelt aan de koude douche van de feiten. Alleen wie in staat is om zonder al te veel liefde- of haatgevoelens kennis te nemen van de geschiedenis van het christendom en de kerk, zal onder deze douche geen kou vatten. Het doel van dit boek is dus om op basis van de huidige stand van zaken van het historische onderzoek alle zogenaamde ‘schandalen van de kerk’ te onderzoeken. De onderste steen moet boven komen, en op die manier kunnen we helderheid krijgen over de geheime geschiedenis van het christendom. Bereid u maar voor op spectaculaire resultaten! Wat de wetenschap vandaag de dag te vertellen heeft met betrekking tot de gangbare beelden over het christendom, is werkelijk niet te geloven ... en toch is het waar.